

**ANTROPOLOGIA SPAȚIULUI SACRU
ÎN TRE MYTHOS ȘI LOGOS**

ADRIANA- CLAUDIA CÎTEIA

**ANTROPOLOGIA SPAȚIULUI SACRU
ÎN TRE MYTHOS ȘI LOGOS**

EDITURA UNIVERSITARĂ
București, 2015

Colecția RELIGIE ȘI FILOSOFIE

Redactor: Gheorghe Iovan

Tehnoredactor: Ameluța Vișan

Coperta: Monica Balaban

Editură recunoscută de Consiliul Național al Cercetării Științifice (C.N.C.S.) și inclusă de Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (C.N.A.T.D.C.U.) în categoria editurilor de prestigiu recunoscut.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
CÎTEIA, ADRIANA-CLAUDIA

Antropologia spațiului sacru : între mythos și logos /

Adriana-Claudia Cîteia. - București : Editura Universitară, 2015

Bibliogr.

ISBN 978-606-28-0200-4

1

DOI: (Digital Object Identifier): 10.5682/9786062802004

© Toate drepturile asupra acestei lucrări sunt rezervate, nicio parte din această lucrare nu poate fi copiată fără acordul Editurii Universitare

Copyright © 2015

Editura Universitară

Editor: Vasile Muscalu

B-dul. N. Bălcescu nr. 27-33, Sector 1, București

Tel.: 021 – 315.32.47 / 319.67.27

www.editurauniversitara.ro

e-mail: redactia@editurauniversitara.ro

Distribuție: tel.: 021-315.32.47 /319.67.27 / 0744 EDITOR / 07217 CARTE

comenzi@editurauniversitara.ro

O.P. 15, C.P. 35, București

www.editurauniversitara.ro

CUPRINS

INTRODUCERE	7
CAPITOLUL I:	
TRANSDISCIPLINARITATEA ÎN VIZIUNEA LUI BASARAB NICOLESCU	15
I.A. „Homo sui transcendentalis”	28
I.B. Trăsăturile atitudinii transdisciplinare: rigoare, deschidere, toleranță	35
CAPITOLUL al II-lea	
CUPLURILE METODOLOGICE ÎN ABORDAREA TRANSDISCIPLINARĂ.....	38
II.A. Dezvoltarea abilităților exegetice: de la <i>hyponoia</i> homerică la transcuvinte	41
II.B. Cupluri metodologice în hermeneutica textului istoric	84
II.C. Cupluri metodologice. Exemple	155
1. Matematică și teologie	155
2. Istorie și matematică: relația timp istoric – timp fractalic	179
3. Filosofie și matematică: teoria henadelor și a spațiilor scalare	185
CAPITOLUL al III-lea	
PERMEABILIZAREA GRANIȚELOR DINTRE DISCIPLINE	200
III.A. Abordarea metairetică	200

III.B. Permeabilitatea transconceptelor.....	201
III.C. Neognosticismul-paradigmă transdisciplinară	214
CAPITOLUL al IV-lea	
IDENTITATE MULTIPLĂ ȘI IDENTITATE DE HAPLOGRUP ÎN GÂNDIREA FILOSOFICĂ EUROPEANĂ	217
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ.....	227

INTRODUCERE

Gradul ridicat de complexitate al unor subiecte aflate la granița dintre discipline, cum ar fi teologia politică, arhetipologia sau antropologia spațiului sacru impune competențe strategice de tipul:

- **a învăța cum să înveți,**
- **a învăța cum să compari,**
- **a învăța să cunoști,** în sensul capacității de a stabili legături între cunoștințe provenite din modele epistemice diferite.

A învăța să cunoști implică, din perspectiva demersului didactic transdisciplinar *a învăța să utilizezi* concepte de graniță, *să descoperi* zona de transparență a acestora, unde este posibilă compatibilizarea, „acomodarea” lor într-un domeniu nou.

A învăța să cunoști înseamnă a învăța să fii creativ, să te familiarizezi cu evenimente, fenomene, date din istoria politică și din istoria gândirii, prin stimularea imaginației substitutive.

A învăța să fii se referă la conturarea propriilor opinii, a încurajării apetitului pentru erudiție, în sensul său clasic de curiozitate creatoare și asociere creativă de noțiuni și concepte. A învăța să fii are, de asemenea sensul învățării permanente.

Abordarea transdisciplinară a istoriei dezvoltă o atitudine tolerantă față de „celălalt”, dialogul inter și transgenerațional având la bază respectarea opiniilor și credințelor diferite.

Dintre competențele enumerate, consider că cea mai importantă este „a învăța să cunoști”, care se poate constitui într-un fundament al didacticii transdisciplinare.

Abordarea transdisciplinară valorifică inteligența dominantă a fiecărui student (lingvistică, logico-matematică, spațial-vizuală)¹, capacitatea de rezolvare a unor situații problematice.

Transdisciplinaritatea nu își asumă rolul unei pandisdiscipline, capabile să cuprindă sau să organizeze într-un alt mod evantaiul disciplinelor existente, ci este o modalitate de abordare a cercetării disciplinare care are rolul de a „limpezi” și a face accesibile și utile zonele dintre discipline și de dincolo de discipline, prin transfer epistemologic (de exemplu, transferul unor metode și concepte din matematică în istorie).

Perspectiva holistică, pe care o promovează transdisciplinaritatea privește studentul ca pe un partener de discuție „capabil de asociații semnificative, centrate pe arii largi de studiu”, scopul predării și învățării fiind acela „de a reflecta lumea reală, care este interactivă”.

„Realitatea” lumii capătă însă, semnificații noi. Realitatea nu înseamnă doar ceea ce este vizibil, ceea ce este imediat accesibil, ci și suma constructelor imaginației transformate în timp, în modalități de înțelegere, de explicare a lumii, cu coordonatele sale cronotopice: spațiul metafizic, timpul fractalic, timpul-destin etc.

Abordarea transdisciplinară face posibilă contemporaneitatea cu trecutul și cu viitorul, în sensul familiarizării cu moduri de viață și de gândire aparent incompatibile cu cele ale contemporaneității și în sensul dialogului transgenerațional, al grijii pentru generațiile viitoare, grijă care impune dezvoltarea unei etici transgeneraționale.

Așadar, în abordarea transdisciplinară istoria nu înseamnă doar trecut, ci o analiză complexă a enstazelor temporale, în sensul în care prezentul este „purtător” de trecut

---

¹ I. Cerghit, I.T. Radu, E. Popescu, L. Vlăsceanu, *Didactica*, Editura Didactică și Pedagogică, 1993, passim.

și premiză a viitorului. Ideea de unitate și continuitate a enstazelor temporale are o importanță covârșitoare, deoarece studentul înțelege „utilitatea” trecutului, trecutul în dimensiunile sale dinamice, vii, ideea de continuitate istorică și de validare a viitorului prin prezent.

Didactica transdisciplinară contribuie la formarea unei versatilități intelectuale în sensul abordării policronice a istoriei și a capacității de adaptare la etapele formării unui anumit tip de gândire (magico-mitică, religioasă, filosofică, științifică).

Proiectarea demersului didactic pe metode interactive este esențială, deoarece studentul percepe acest demers ca pe o aventură intelectuală, având ca punct de plecare surse antice și medievale fascinante, ca literatura Hekaloth, Merkabah sau Mi'raj, apărute în contextul întâlnirii dintre gnosticism, iudaism, creștinism, islam, într-un interval cronologic familiar-cel al secolelor IV-IX (studiat la cursurile și seminariile generale și opționale) și într-un spațiu abordat nu din perspectiva geografiei istorice, ci a psiho-geografiei și geografiei identitare: Imperiul Roman Târziu și Imperiul Bizantin, ca loc de întâlnire al unor curente filosofico-religioase de sinteză.

Studiul antropologiei spațiului sacru necesită o abordare transdisciplinară, paradigma metodologică aleasă fiind aceea a cuplurilor metodologice istorie-matematică, filosofie-matematică, elocvente în explicarea unor paradigme de gândire centrate pe explicarea spațiului ca emanație a Divinității.

Relația spațiu sacru-spațiu profan este fundamentală în definirea identității parepidemice, specifice omului religios și construite în jurul ideii comune gnosticismului, iudaismului și creștinismului, că omul este străin și călător pe pământ, originea și destinația sa fiind Paradisul.

Nevoia de „cuantificare”, de măsurare a spațiului sacru a dus la apariția unui limbaj specific geografiei psihanodice, cu

„etajele”, „palatele”, frontierele sale, dar și a unui limbaj dogmatic, mai ușor de înțeles și de însușit cu ajutorul matematicii.

Spațiul sacru, perceput axial:

-cu **axa verticală psihanodică** și *nousanodică*, împărțită la rândul său în

zona pozitivă - a Pleromei, Paradisului, etajelor Hekaloth etc, și

zona negativă - a Kenomei, Infernului și

-cu **axa orizontală** - a locurilor de memorie, de pelerinaj este astfel mai ușor de înțeles și de imaginat.

Aflat la limita dintre Paradis și Infern, dintre memorie și uitare, omul antic și medieval este punctul nodal, locul de întâlnire al spațiului sacru cu spațiul profan, al timpului istoric cu timpul eshatologic, condiția sa de ființă parepidemică fiind dificil de explicat cu metodele clasice ale inter, multi și pluridisciplinarității.

Limbajul utilizat în „descrierea” spațiului sacru este alegoric, simbolic, apofatic (de definire prin negații a sacrului și spațiului sacru). Cursul prezintă trăsăturile și limitele limbajului specific literaturii și iconografiei spațiului sacru, pentru a defini un loc de întâlnire între exprimabil și inexprimabil, între cuvânt și tăcere mistică.

Cartea *Antropologia spațiului sacru din perspectivă transdisciplinară* se adresează studenților masteranzi, din anul al II-lea de studiu al masteratului de *Antropologie și istorie europeană*, familiarizați cu istoria antică și medievală și având minime cunoștințe necesare de limbă greacă antică (studiată opțional în anul I, semestrul I, la cursul de civilizație greco-latină).

Tipuri antropologice din perspectiva relației cu spațiul sacru

Omul platonician: marcat de relația *soma-sema*² de inspirație orfico-pitagorică și de construcția arhetipală a sistemului de referință spiritual.

Omul aristotelic: prizonier al propriei raționalități, al îndrăznelilor prometeice ale minții, angrenat în ordinea naturală³

Omul creștin, parepidemic: străin și călător pe pământ, aflat într-un proces continuu de *epektază*.

Antropologia tomistă definește măreția umană dintr-un sistem de referință teantropic: omul se află la limita dintre speciile inferioare lui și existențele superioare lui.

Odată cu Renașterea, individualismul este definit deoptrivă în relația cu spațiul sacru, dar și independent de acesta.

În antropologia existențialistă, individul este abandonat lumii, destinat morții.

Așadar, individul ca *microtheos* își poate defini personalitatea alegând fie o paradigmă demiurgică fundamentată pe un individualism al autonomiei și al rațiunii dezangajate, fie paradigma *parepidemică* (apofatică, în viziunea lui A. Scrima⁴) inspirată de crearea omului după chipul și asemănarea lui Dumnezeu⁵.

Antropogeneza *kata eikon* implică prezența arhetipului divin în conștiința umană, structura apofatică interioară omului,

---

² Trupul închisoare a sufletului, joc de cuvinte împrumutat din orfism și pitagorism; Antelme E. Chaignet, *Filosofia lui Pitagora*, Editura Herald, București, 2012, p. 75-93.

³ A. Scrima, *Antropologia apofatică*, Editura Humanitas, București, 2005, p. 33-38.

⁴ *Ibidem*, p. 73.

⁵ *Geneza* I, 26.

incognoscibilitatea ființei noastre profunde. „Chip și asemănare” sunt cele două limite metafizice ale făpturii umane. Chipul divin din ființa omului nu ajunge însă, niciodată la asemănarea perfectă cu Dumnezeu, la conformitatea totală cu Creatorul⁶. Prepoziția *kata* (după) induce ideea de distanță și de dependență de Creator⁷, asemănarea fiind argumentată tocmai de distanța și diferența metafizică dintre Creator și creatură.

*Modele ale Genezei*⁸

1. *Geneza prin filiație divină:*

- a. o pereche de divinități devine punctul de origine al tuturor existențelor (Uranos și Geea, în mitologia greacă).

2. *Geneza prin sacrificiul unei divinități primordiale* (modelul mithraic).

3. *Geneza dintr-un ou primordial* (hermetism)

4. *Geneza prin delimitare* într-o materie existentă, care presupune existența unui Arhitect universal sau a unei perechi antagonice de demiurghi (bogomilism).

5. *Geneza prin emanație:*

- modelul sefirotic iudaic
- sizigiile gnostice,
- henadele plotiniene

6. *Creația ca gând divin*, proiecție a imaginației divine în materie (în cultura indiană)

7. *Creația de tip kata* (după un model)- antropogeneza creștină.

---

⁶ A. Scrima, *op. cit.*, p. 108-111.

⁷ Alain Ducellier, *Bizantinii*, Editura Teora, București, 1997.

⁸ Lucian Blaga, *Trilogia cosmologică*, Editura Humanitas, București, 1997, p. 16 și urm.

8. **Creația prin revelare**: lumea este revelarea substanței divine
9. **Creația ex nihilo**- prin cuvânt sau act magic (modelul creștin)

10. **Geneza dintr-un centru metafizic** (Ehad în mistica iudaică).

11. **Geneza prin diferențiale** (teoria lui Lucian Blaga⁹), tehnica genetică fiind procesul de emisie directă din substanța și structura divină sau procesul genetic gândit. Coincidența actelor de gândire cu faptul ktiziologic dau genezei un aspect magic (utilizarea imperativelor „să fie!”, „să se facă!”)

Spațiul este rezultatul unei geneze indirecte, fiind alcătuit din diferențiale eterogene și omogene. Pluralitatea spațiilor este rezultatul unui proces de integrare de diferențiale divine, de origine periferică în raport cu Fondul Anonim¹⁰. Ktiziologia spațială își are originea într-un haos de diferențiale divine, cu posibilități infinite de organizare. În acest „haos diafan” se definesc de la sine, prin minima potrivire între diferențiale, spațiile delimitate¹¹.

Blaga imaginează un cosmos învelit în haosul diafan, ca într-o barisferă care asigură coeziunea Creației.

Autocenzura transcendentului din teoria diferențialelor divine are similitudini cu teoria maximului contras a lui Nicolaus Cusanus (*De Docta Ignorantia* I): Creatorul se adaptează la Creația sa limitându-se, prin Întrupare.

În gândirea cusaniană, Iisus Christos este maximum contras, dar și absolut:

illus maximus, quod simul est contratum et absolutum.

Maximul absolut este incomprehensibil, dar sesizabil în nedeterminarea sa conceptuală. În maximul absolut nu există

---

⁹ *Ibidem*, p. 31-39.

¹⁰ *Ibidem*, p. 139.

¹¹ *Ibidem*, p. 142.

opoziii, deoarece El se află dincolo de orice opoziție. Maximalitatea absolută reprezintă limita ultimă a tuturor lucrurilor, cuprinzând în act toate lucrurile posibile (*rationes seminales* augustiniene).

În capitolul al VIII-lea (*De generatione aeterna*), generarea este repetiția unității, multiplicarea aceleiași naturi. Repetiția unității generează egalitatea unității cu ea însăși (este o formă voalată de a defini consubstanțialitatea ipostasurilor divine?)

După generare, urmează procesia, extensia de la un lucru la altul: „atunci când două lucruri sunt oarecum egale, o anume egalitate se extinde de la unul la altul, le leagă și le conectează”¹².

---

¹² *De docta ignorantia*, VIII, p. 70.

CAPITOLUL I

TRANSDISCIPLINARITATEA ÎN VIZIUNEA LUI BASARAB NICOLESCU

Transdisciplinaritatea propune o modalitate nouă, holistă, de abordare a fenomenelor și proceselor istorice, determinată de combinația complexă între declinul civilizațiilor și revoluția socială. Nostalgia vârstei de aur, care se regăsește în toate etapele istoriei europene nu este posibilă fără o revoluție dogmatică interioară, imaginea în oglindă a revoluției sociale.

Soluția ar fi, conform lui Basarab Nicolescu, transdisciplinaritatea¹³.

Miza fundamentală a abordării transdisciplinare este posibilitatea existenței comprehensibilității în era exploziei disciplinare și a specializării excesive. Unui specialist de astăzi îi este greu să înțeleagă rezultatele obținute de un alt specialist din aceeași disciplină deoarece volumul de cunoștințe este foarte mare¹⁴.

Un Pico de la Mirandola al zilelor noastre ar fi un supercomputer în care s-ar putea introduce toate cunoștințele din toate domeniile. El ar putea ști totul, dar nu ar înțelege nimic. Cel care ar utiliza acest supercalculator ar avea acces la

---

¹³ Basarab Nicolescu, *Transdisciplinaritatea*, Editura Polirom, Iași, 1999, p. 48-49.

¹⁴ *Ibidem*, p. 50.

toate informațiile, dar nu ar putea face legătura între rezultatele diferitelor discipline.

Nevoia de punți între diferitele discipline a dus la apariția, la mijlocul secolului al XX-lea, a pluridisciplinarității și a interdisciplinarității. Basarab Nicolescu afirmă că pluridisciplinaritatea se referă la studierea unui obiect dintr-o disciplină prin intermediul mai multor discipline deodată¹⁵. Un exemplu este filosofia marxistă, care poate fi studiată din perspectiva filosofiei, „asistate” de discipline ca fizica, economia, psihanaliza sau literatura. Obiectul studiului va ieși îmbogățit ca urmare a întâlnirii mai multor discipline.

Demersul pluridisciplinar depășește limitele disciplinelor, dar finalitatea lui se înscrie în orizontul cercetării disciplinare.

Interdisciplinaritatea se referă la transferul metodelor dintr-o disciplină în alta. Au fost identificate grade de interdisciplinaritate:

- a) un grad *aplicativ*: metodele fizicii nucleare transferate la medicină, transferul metodelor logicii formale în domeniul dreptului;
- b) un grad *generator de noi discipline*: transferul metodelor matematicii în fizică a dus la apariția fizicii matematice, al matematicii în studierea fenomenelor meteorologice a dus la apariția teoriei haosului sau al informaticii în artă care a generat arta informatică¹⁶.

Ca și în cazul pluridisciplinarității, interdisciplinaritatea trece de limitele disciplinei, dar finalitatea sa rămâne înscrisă în cercetarea interdisciplinară.

Transdisciplinaritatea se referă, așa cum ne arată și prefixul *trans*, la ceea ce se află în același timp și **între** discipline și în diversele discipline și **dincolo** de orice disciplină.

---

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*, p. 52.

Finalitatea sa este înțelegerea lumii prezente, unul dintre imperativele sale fiind unitatea cunoașterii¹⁷.

Se pune întrebarea dacă există ceva între și dincolo de discipline. Gândirea standardizată spune că nu există nimic. Spațiul în cauză este complet vid, ca vidul fizicii clasice. Renunțând la viziunea piramidală a cunoașterii, gândirea clasică consideră că fiecare parte a piramidei este o piramidă întreagă. Fiecare disciplină afirmă că domeniul pertinentei sale este inepuizabil. De aceea pentru gândirea clasică transdisciplinaritatea este o absurditate, ea nu are obiect. Pentru transdisciplinaritate, gândirea clasică nu este absurdă, dar câmpul său de aplicații este considerat restrâns¹⁸.

În prezența mai multor Niveluri de Realitate, spațiul dintre discipline și de dincolo de ele este plin, la fel cum vidul cuantic este plin de potențialități: de la particula cuantică, la galaxii, de la quarc, la elementele grele care condiționează apariția vieții în Univers.

Structura discontinuă a Nivelurilor de Realitate determină și structura discontinuă a spațiului transdisciplinar. Aceasta explică de ce cercetarea transdisciplinară se deosebește radical de cercetarea disciplinară, dar îi este, în același timp și complementară¹⁹. Cercetarea disciplinară se referă la cel mult unul și același nivel de Realitate. În majoritatea situațiilor ea se referă doar la fragmente ale aceluiași nivel de Realitate.

Transdisciplinaritatea se preocupă de dinamica provocată de acțiunea simultană a mai multor Niveluri de Realitate. Descoperirea acestei dinamici trece în mod necesar prin cunoașterea disciplinară. Transdisciplinaritatea nu este o nouă disciplină sau superdisciplină, ci provine din cercetarea disciplinară care, la rândul ei, este limpezită într-o nouă

---

¹⁷ *Ibidem*, p. 53.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*, p. 54.

manieră de cunoașterea transdisciplinară²⁰. De aceea cercetările disciplinare și transdisciplinare nu sunt antagoniste ci complementare.

Transdisciplinaritatea se bazează pe trei stâlpi:

- nivelurile de Realitate
- logica terțului inclus
- complexitatea.

Ele determină metodologia cercetării transdisciplinare²¹.

Cei trei stâlpi ai transdisciplinarității se aseamănă cu cele trei postulate ale științei moderne. Ele au rămas neschimbate de la Galilei până astăzi, deși au existat, în timp, numeroase metode, teorii, modele în cadrul unor discipline științifice.

Singura știință care satisface pe deplin cele trei postulate este fizica. Celelalte discipline le satisfac doar parțial. Dar lipsa formalizării matematice riguroase a psihologiei, istoriei religiilor sau a altor discipline nu duce la eliminarea lor din câmpul științei. Nici științele de vârf, precum biologia moleculară nu posedă o formalizare matematică riguroasă așa cum are fizica. Există deci grade de transdisciplinaritate în funcție de modul în care sunt respectate, mai mult sau mai puțin complet, cele trei postulate metodologice ale științei moderne.

Luarea în considerare, în totalitate sau doar parțial, a celor trei stâlpi metodologici ai cercetării transdisciplinare determină diferitele grade de transdisciplinaritate²².

Disciplinaritatea, pluridisciplinaritatea, interdisciplinaritatea și transdisciplinaritatea sunt cele patru săgeți ale unuia și aceluiași arc – cel al cunoașterii²³.

---

²⁰ *Ibidem.*

²¹ *Ibidem.*

²² *Ibidem*, p. 55.

²³ *Ibidem.*

Cercetarea transdisciplinară nu este antagonistă, ci complementară cercetării pluri- și interdisciplinare. Dar transdisciplinaritatea se deosebește radical de celelalte două prin finalitatea sa (înțelegerea lumii prezente) care nu se poate înscrie în cercetarea disciplinară. Cele trei modalități de cercetare, inter-, pluri- și transdisciplinaritatea sunt adesea confundate între ele deoarece toate trei depășesc limitele disciplinelor. Această confuzie este nocivă deoarece ocultează finalitățile diferite ale celor trei noi abordări²⁴. Totuși, transdisciplinaritatea nu trebuie separată de celelalte, deoarece ar putea rămâne golită de conținut, iar eficacitatea i s-ar reduce la zero.

Viziunea transdisciplinară presupune luarea în considerare a unei Realități multidimensionale, cu o structură bazată pe niveluri. Ea trebuie să înlocuiască Realitatea pe un singur nivel, care caracterizează gândirea clasică. Trebuie să aflăm

-care este natura teoriei care poate descrie trecerea de la un nivel al Realității la altul;

-dacă există o coerență, o unitate a ansamblului nivelurilor Realității;

-care este rolul subiectului-observator în existența unei eventuale unități a tuturor nivelurilor Realității;

-dacă există un nivel al Realității privilegiat în raport cu celelalte niveluri;

-dacă există o unitate a cunoașterii și ce natură are ea, subiectivă sau obiectivă;

-care este rolul rațiunii în existența unei eventuale unități a cunoașterii;

-care este puterea predictivă a noului model de Realitate și

---

²⁴ *Ibidem*, p. 56.

-dacă este posibilă înțelegerea lumii prezente²⁵.

Realitatea are un număr de niveluri considerat infinit.

Două niveluri adiacente sunt legate prin logica terțului inclus, în sensul că starea T prezentă la un anumit nivel este legată de un cuplu de contradictorii (A, non-A) al nivelului imediat învecinat. Starea T operează unificarea celor două contradictorii, dar la un nivel diferit de cel unde se află acestea. În acest proces este respectată axioma non-contradicției. Se poate obține o teorie completă, care va putea justifica rezultatele cunoscute și pe cele viitoare? Răspunsul este unul de interes teoretic. Orice ideologie sau orice fanatism care încearcă să schimbe lumea se bazează pe completitudinea demersului propriu. Ideologiile sau fanatisme consideră cu tărie că posedă tot adevărul²⁶.

Există cu certitudine o coerență între diferitele niveluri ale Realității, cel puțin în lumea naturală. O vastă autoconsistență pare să guverneze evoluția universului, de la cel infinit de mic la cel infinit de mare, de la cel infinit de scurt la cel infinit de lung²⁷. Exemplul poate fi luat din fizica cuantică, în care o cât de mică variație a constantei de cuplaj a interacțiunilor tari dintre particulele cuantice ar duce, la nivelul infinitului mare (universul nostru), fie la totala conversie a hidrogenului în heliu, fie la inexistența atomilor complecși de tipul carbonului. Sau, o mică variație a constantei de cuplaj gravitațională ar duce la planete efemere sau la imposibilitatea acestora de a se forma²⁸.

Universul pare să fie capabil de a se autocrea fără nici o intervenție externă. Un flux de informații se transmite într-o

---

²⁵ *Ibidem*, p. 58.

²⁶ *Ibidem*, p. 59.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*, p. 60.